

بررسی و ارزیابی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی مطالعه موردی: شهرستان اسلام‌آباد غرب

بهرام ایمانی* - استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل
سهیلا باختر- کارشناس ارشد برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل
عبدالرضا خوش‌رفتار- کارشناس ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شوشتر

پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۰/۱

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۵/۲۶

چکیده

سرمایه اجتماعی از مهم‌ترین مفاهیم در حوزه علوم اجتماعی است و کاربرد آن در دیگر علوم نیز رو به افزایش است. این مفهوم ارتباط تنگاتنگی با کیفیت زندگی دارد. پژوهش حاضر به بررسی تأثیر و ارتباط سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی خانوارهای روستایی می‌پردازد. برای اجرای تحقیق، با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پرسشنامه، اطلاعات گردآوری شد. جامعه آماری، سرپرستان خانوارهای روستایی شهرستان اسلام‌آباد غرب است که با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای ۳۹۲ نفر سرپرست خانوار در ۴۹ روستا به شیوه تصادفی به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل ویکور، رگرسیون خطی و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. نتایج حاصل از مدل ویکور نشان دادند که از بین ۴۹ روستا از لحاظ شاخص‌های سرمایه اجتماعی، ۵ روستا در سطح بسیار خوب و ۱ روستا بسیار ضعیف، و از لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی، ۱۸ روستا در سطح بسیار خوب و ۲ روستا در سطح بسیار ضعیف قرار داشتند. از لحاظ تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی، مؤلفه مشارکت اجتماعی با ۰/۷۷۸ بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی دارد و بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی نیز رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. از راهکارهای پیشنهادی برای بهبود کیفیت زندگی روستاهایی که در سطح متوسط به پایین قرار داشتند این است که با تقویت شاخص‌های سرمایه اجتماعی به‌همت مسئولان و آگاه‌سازی مردم و مشارکت‌دادن آنها در امور، کیفیت زندگی در این روستاها به وضع مطلوب تغییر کند.

کلیدواژه‌ها: توسعه روستایی، سرمایه اجتماعی، شهرستان اسلام‌آباد غرب، کیفیت زندگی، مناطق روستایی.

بیان مسئله

در سال‌های اخیر، سرمایه اجتماعی به مفهومی بسیار مرسوم بدل شده و به صورت شعار روز سیاستمداران و نخبگان دانشگاهی درآمدہ است. سرمایه اجتماعی مفهومی چندبعدی در علوم اجتماعی و تأثیرگذار در بسیاری از حوزه‌های جامعه است و در مطالعات توسعه جایگاه ویژه‌ای یافته است، به گونه‌ای که برخی آن را حلقه مفقوده توسعه می‌دانند (ماجدی و لهسایی‌زاده، ۱۳۸۵، ۹۲). این مفهوم نتیجه تعامل افراد در جامعه است (Huang & Tall, 2009, 454) که با مشارکت و همکاری در شبکه‌های اجتماعی همراه است (پورمحمدی، ۱۳۹۰، ۲). با نگاهی به شاخص‌های توسعه اجتماعی بانک جهانی می‌توان دریافت که ریشه‌کنی فقر، ایجاد اشتغال، انسجام اجتماعی، برابری جنسیتی، و دسترسی به آموزش و بهداشت از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه هستند (World Bank, 2004) که تمامی آنها را می‌توان شاخص کیفیت زندگی قلمداد کرد. بر این اساس بانک جهانی و سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه برای کاهش فقر و بهبود کیفیت زندگی، سرمایه اجتماعی را به عنوان بخش مهمی از راهبردهای خود در نظر گرفته‌اند که با نبود آن، افراد جامعه مشارکت کمتری خواهند داشت. از این رو بی‌توجهی به این مفهوم باعث فروپاشی نهاد خانواده، کاهش میزان همبستگی، و گسترش ناهنجاری‌های رفتاری می‌شود که از نتایج آن کاهش سطح کیفیت زندگی افراد و جامعه روستایی است. پایین بودن کیفیت زندگی در نواحی روستایی و در نتیجه مهاجرت روستاییان به شهرها مسائل و مشکلات متعدد اقتصادی، اجتماعی و محیطی را در نواحی روستایی به همراه داشته است (رضوانی و همکاران، ۱۳۸۸، ۳۴؛ احمدوند، ۱۳۹۱، ۹۰).

یکی از چالش‌های امروز روستاهای ایران، بی‌توجهی به سرمایه اجتماعی روستاییان است که به صورت هزاران خرده‌فرهنگ در پهنه جغرافیایی ایران گسترده شده‌اند. شناخت این سرمایه، قطعاً روند برنامه‌ریزی برای توسعه روستایی را برای متخصصان تسهیل می‌کند و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه‌ها به همراه دارد (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱، ۶۸). استان کرمانشاه و شهرستان اسلام‌آباد غرب به طور اخص، ۳۷ درصد جمعیت روستایی را در خود جای داده است که نمی‌توان به تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی و سطح امکانات و

خدمات آنان بی‌توجه بود. تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان این شهرستان و تأثیر کیفیت زندگی بر توسعه و بهزیستی روستاییان و اینکه بیشتر این افراد فقیر و آسیب‌پذیرند، ایجاب می‌کند که شناخت علمی و دقیق‌تری از موضوع به‌دست آوریم و آن را با دیدگاهی نظام‌مند و روش‌شناسی مطمئن بررسی کنیم. پژوهش حاضر به‌منظور پاسخ‌گویی به این مسئله که آیا سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان تأثیر می‌گذارد، انجام شده است. پرسش‌های تحقیق بدین شرح‌اند:

۱. از دیدگاه جامعه روستاییان، شاخص‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در چه سطحی قرار دارند؟
۲. میزان اثرگذاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در نواحی روستایی چقدر است؟
۳. آیا بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در نواحی روستایی ارتباط وجود دارد؟

اهداف پژوهش

پژوهش حاضر با هدف کلی بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان شهرستان اسلام‌آباد غرب انجام شده و اهداف اختصاصی آن به‌شرح زیر است:

۱. بررسی سطح شاخص‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از دیدگاه روستاییان؛
۲. بررسی میزان اثرگذاری مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی؛ و
۳. بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی.

پیشینه

درخصوص دو مقوله اصلی مورد بررسی در پژوهش حاضر، یعنی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، مطالعات و تحقیقات زیادی انجام شده است. در ادامه به مرور برخی از این پژوهش‌ها در داخل و خارج کشور خواهیم پرداخت.

رابینسون^۱ و همکاران (۲۰۰۲) در پژوهش خود دریافتند که وجود سرمایه اجتماعی در جامعه باعث بالارفتن سطوح اعتماد بین افراد و گروه‌ها و افزایش مشارکت‌های فردی خواهد شد و در مطلوبیت فردی گروه‌های موجود تغییر ایجاد می‌کند. در پژوهشی که نیلسون^۲ و همکاران (۲۰۰۶) با هدف بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی سالمندان در روستاهای بنگلادش انجام دادند، این نتیجه به دست آمد که سن بالا، پایگاه اقتصادی ضعیف و میزان پایین سرمایه اجتماعی در سطح افراد و روستا، عوامل تعیین‌کننده کیفیت زندگی افراد به شمار می‌آیند. آنچورا و آنیوس^۳ (۲۰۰۸) با بهره‌گیری از مدل تعادل عمومی به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی ۲۷ کشور پرداختند و به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی در این کشورها توانسته است باعث ارتقای کارایی و بهره‌وری نیروی کار شود و هزینه‌های مبادله را کاهش دهد. دیمای^۴ (۲۰۱۰) با بررسی اهمیت سرمایه اجتماعی در موفقیت یکپارچه‌سازی زمین‌های کشاورزی در رومانی، پیش‌شرط‌های موفقیت آن را یکپارچه‌سازی در بطن و زمینه توسعه روستا، آگاهی عمومی و متقاعد کردن کشاورزان قدیمی و رویکرد بالا به پایین دانسته است. عبدالحکیم^۵ و همکاران (۲۰۱۰) در مطالعه خود نشان دادند که تقویت سرمایه اجتماعی باعث مشارکت و ارتباط افراد می‌شود که نقش مهمی در بهبود کیفیت زندگی مناطق روستایی دارد. فراهانی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی که با هدف ارزیابی تأثیرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی در دهستان مشهد اراک انجام دادند، دریافتند که از بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، انسجام اجتماعی بیشترین تأثیر را بر سطح کیفیت زندگی خانوارهای روستایی داشته است. دادورخانی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه تطبیقی تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای توسعه روستایی دریافتند که مؤلفه‌های مشارکت، اعتماد، انسجام و آگاهی روستاهای توسعه‌یافته به‌طور معناداری بیشتر از روستاهای

-
1. Robinson
 2. Nillson
 3. Anchorena & Anjos
 4. Dima
 5. Abdul-hakim

توسعه‌نیافته است. افراخته و همکاران (1393) در پژوهشی با عنوان نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی دریافتند که رابطه معناداری بین سطح سرمایه اجتماعی و توسعه روستایی وجود دارد، که در آن مؤلفه‌های مشارکت، آگاهی و اعتماد از عوامل تعیین‌کننده هستند. فرجی سبکبار و همکاران (1394) با استفاده از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی پرداختند و دریافتند که روستاهای عزیزآباد، احمدآباد و فیروزآباد به ترتیب کوتاه‌ترین فاصله را با جریان‌های ورودی مثبت و دورترین فاصله را با جریان خروجی منفی برای مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در منطقه دارند.

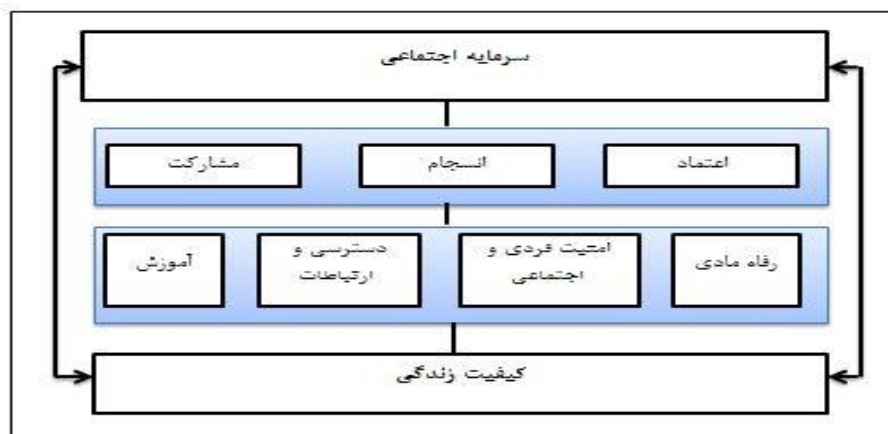
بررسی مطالعات انجام‌شده در زمینه پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که تاکنون درخصوص سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی مطالعات گوناگونی در داخل و خارج کشور به‌روشنی‌های مختلف انجام شده است و پژوهشگران به بررسی آن در مناطق مختلف پرداخته‌اند. پژوهش حاضر به بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان شهرستان اسلام‌آباد غرب با استفاده از روش‌های آماری پرداخته است. این موضوع تاکنون در منطقه مذکور بررسی نشده است و خلأ آن احساس می‌شود.

مبانی نظری پژوهش

سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که امروزه در بررسی‌های اقتصادی و اجتماعی جوامع مدرن مطرح شده است (افراخته و همکاران، 1393، 31). این مفهوم بخشی از ساختار اجتماعی است که به افراد اجازه می‌دهد تا با استفاده از آن به اهداف خود دست یابند (خوش‌فر و همکاران، 1392، 156). دیدگاه‌های مختلف درباره سرمایه اجتماعی را در چهار عنوان می‌توان دسته‌بندی کرد. نخستین دیدگاه، اجتماع‌گرایی است. در این دیدگاه، سرمایه اجتماعی با سازمان‌های محلی و گروه‌های مدنی برابر انگاشته می‌شود. دومین دیدگاه، شبکه‌ای است که در آن بر اهمیت پیوندهای عمودی و افقی مردم و روابط درونی و میان این قبیل هویت‌های سازمانی به‌عنوان گروه‌ها و بنگاه‌ها تأکید می‌شود. سومین دیدگاه، نهادی است که در آن خود ظرفیت گروه‌ها برای عمل کردن به‌خاطر نفع جمعی به کیفیت نهادهای رسمی وابسته است. چهارمین دیدگاه، دیدگاه همیاری است که آثار قوی دو دیدگاه

شبکه‌ای و نهادی را در هم ادغام می‌کند (غیاثوند، ۱۳۸۸، ۲۸-۲۲؛ یزدان‌پناه و براتی، ۱۳۹۰، ۳۱). در نگاه بانک جهانی، سرمایه اجتماعی به نهادها، روابط و هنجارهایی اشاره دارد که کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی جامعه را شکل می‌دهند (براتی و یزدان‌پناه، ۱۳۹۰، ۲۹). پانتم به‌عنوان برجسته‌ترین نظریه‌پرداز سرمایه اجتماعی، آن را شامل جنبه‌هایی از ساختار اجتماعی مانند اعتماد، هنجار و شبکه‌هایی می‌داند که کارایی اجتماعی را تسهیل می‌کند و آن را بهبود می‌بخشد (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱، ۶۹). به‌طور کلی سرمایه اجتماعی دربردارنده مفاهیمی چون اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضای یک گروه است، به‌شيوه‌ای که گروه را به سمت دستیابی به هدفی که بر مبنای ارزش‌ها و معیارهای رایج در جامعه مثبت تلقی می‌شوند هدایت کند. از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف، عوامل بسیاری از جمله تحرک و جابه‌جایی مشاغل، وضعیت شغلی و سطح درآمد، آموزش، حمایت و طرفداری سیاسی، سن افراد، اندازه خانوار، و هزینه در شکل‌گیری سرمایه اجتماعی تأثیر دارند (دادورخانی و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۳۱). این مفهوم با نگرش سرمایه‌محور و کمی به روابط و زنجیره‌های ارتباطی افراد درون جامعه، این ارتباط را به‌صورت یک دارایی برای فرد درآورده است (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۷۳). در دهه ۱۹۶۰ هنگامی که جامعه‌شناسان علیه چیرگی شاخص‌های اقتصادی واکنش نشان دادند، مفهوم کیفیت زندگی در پژوهش‌های اجتماعی اهمیت یافت و به‌عنوان رشته‌ای مجزا وارد مباحث علمی اروپای غربی و شمال آمریکا شد (Pukeliene, 2011, 157). این مفهوم برای افراد و گروه‌های مختلف معانی گوناگونی دارد، که برخی آن را قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه و برخی دیگر آن را به‌عنوان رفاه عمومی و بهزیستی اجتماعی تفسیر کرده‌اند (Epley et al., 2008, 281). نظریه‌های اولیه مطرح‌شده در خصوص کیفیت زندگی، بیشتر بر نگرانی‌ها و اولویت‌های فردی تأکید می‌کردند ولی در سال‌های اخیر، نظریات مطرح‌شده در این زمینه از فردمحوری به سمت مسائل اجتماعی نظیر امنیت، آزادی، گستردگی کیفیت زندگی و کیفیت روابط اجتماعی افراد در جامعه تغییر یافته است (Schmitt, 2002, 404). سازمان جهانی بهداشت کیفیت زندگی را ارزیابی و ادراک افراد از وضعیت زندگی خویش تحت تأثیر نظام فرهنگی و ارزش موقعیتی که در آن زندگی می‌کنند می‌داند (Rana, 2009, 14). کاستانزا و همکاران، کیفیت زندگی را میزان تأمین نیازهای انسانی در زمینه ادراکات افراد و گروه‌ها از بهزیستی تعریف کردند (Costanza et al., 2007). پیسون نیز آن را وضعیت

محیط زندگی مردم و شرایط شخصی افراد تعریف می‌کند (Pacion, 2003, 17). لیو سه رویکرد را در مفهوم کیفیت زندگی ارائه کرده است: ۱. تعریف کیفیت زندگی براساس عناصر تشکیل دهنده آن مانند شادکامی، رضایتمندی، و ثروت؛ ۲. تعریف کیفیت زندگی از طریق به‌کارگیری شاخص‌های عینی و ذهنی اجتماعی مانند تولید ناخالص داخلی، بهداشت، و شاخص‌های رفاه؛ و ۳. تعریف کیفیت زندگی براساس تعیین متغیرها یا عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی و توجه به زمینه‌ها و شرایطی که در آن سطح کیفیت زندگی تعیین می‌شود (براتی و یزدان‌پناه، ۱۳۹۰، ۳۵). با توجه به نظریات مطرح‌شده در حوزه کیفیت زندگی، پژوهشگران این حوزه با چهار مسئله مواجه‌اند: ۱. چگونه و با چه روشی به اندازه‌گیری کیفیت زندگی افراد بپردازند؟ ۲. کدام ابعاد وجودی انسان در اندازه‌گیری مورد استفاده قرار گیرد؟ ۳. افراد و گروه‌های مختلف به چه صورت اندازه‌گیری شوند؟ و ۴. نتایج ارائه‌شده چگونه به مقایسه افراد و گروه‌ها بپردازند (Rahman et al., 2011, 147). بنابراین، کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی، نسبی متأثر از زمان، مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که دارای ابعاد عینی و ذهنی است (فراهانی و همکاران، ۱۳۹۱، ۷۱). در مفهوم غیرمادی یا ذهنی، کیفیت زندگی شامل تجارب و دریافت‌های شخصی افراد و بازخوردهای آنها در زندگی واقعی است (Dajian & Peter, 2006, 15) و کیفیت عینی زندگی نیز شامل شرایط درونی است (Das, 2008, 298).

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴

جدول ۱. شاخص‌ها و نماگرهای سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی

شاخص	نماگر
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی
	انسجام اجتماعی
کیفیت زندگی	رفاه مادی
	امنیت فردی و اجتماعی
	دسترسی و ارتباطات
	آموزش

منبع: رضوانی و همکاران (۱۳۸۸)، فتاحی (۱۳۸۹)، جمعه‌پور و همکاران (۱۳۹۰)، افتخاری (۱۳۹۰)، فراهانی و همکاران (۱۳۹۱)، افراخته و همکاران (۱۳۹۳)، فرجی سبکبار و همکاران (۱۳۹۴)

بنابراین می‌توان گفت امروزه هدف مشترک توسعه در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی بهبود کیفیت زندگی است و آینده زندگی بشر متکی به درک عواملی خواهد بود که بر کیفیت زندگی انسان تأثیرگذار هستند (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۵۲). مفهوم سرمایه اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای در ارتقای کیفیت زندگی دارد، زیرا هیچ توسعه‌ای بدون مشارکت محلی مردم، رضایتمندی، و اعتماد اجتماعی شکل نمی‌گیرد. همگان هدف نهایی توسعه را افزایش کیفیت زندگی می‌دانند. با نگاهی به شاخص‌های توسعه اجتماعی از دیدگاه بانک جهانی می‌توان دریافت که ریشه‌کنی فقر، اشتغال، انسجام اجتماعی، برابری جنسیتی، مشارکت، و دسترسی به آموزش و بهداشت و درمان نیز از شاخص‌های کیفیت زندگی به‌شمار می‌آیند. افزون بر این، سرمایه اجتماعی عامل اساسی در مبارزه با فقر و افزایش کیفیت زندگی در مناطق روستایی است و جوامعی که سطح بالایی از سرمایه اجتماعی دارند می‌توانند برای دستیابی به اهداف عمومی با هم فعالیت داشته باشند و کیفیت زندگی خود را بهبود بخشند

(افراخته و همکاران، ۱۳۹۳، ۳۱). سرمایه اجتماعی در واقع ارزش و جایگاه فرد را در شبکه‌های اجتماعی گوناگون مشخص می‌کند و همین جایگاه فرد در شبکه‌های اجتماعی میزان بهره‌ او را از کیفیت‌های مطلوب زندگی مشخص می‌سازد (خوش‌فر و همکاران، ۱۳۹۲، ۱۶۵). بنابراین، مفاهیم سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی دارای همبستگی فراوانی هستند و سرمایه اجتماعی سبب می‌شود فرد در بهره‌گیری از شاخص‌های کیفیت زندگی توانایی‌های لازم را به‌دست آورد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی است که با بهره‌گیری از روش کتابخانه‌ای و پیمایشی با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر، سرپرستان خانوارهای روستایی شهرستان اسلام‌آباد غرب هستند که با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند؛ بدین گونه که پس از برآورد، حجم نمونه براساس فرمول کوکران ۳۸۰ نفر تعیین شد و برای دستیابی به نتایج بهتر ۳۹۲ نفر انتخاب شدند. با استفاده از نمونه‌گیری خوشه‌ای در مرحله اول از هر ۷ دهستان این شهرستان ۷ روستا و از هر روستا ۸ سرپرست خانوار به‌صورت تصادفی انتخاب شد. برای انتخاب شاخص‌ها از مطالعات سایر پژوهشگران به‌صورت تلفیقی بهره گرفته شد (جدول ۱). پرسشنامه اساساً با پرسش‌های بسته با پاسخی در قالب طیف لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) طراحی شد. برای تعیین پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شد که طبق نتایج آن در جدول ۲ می‌توان گفت پرسش‌ها همبستگی درونی دارند. برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری‌شده، از آمار توصیفی (میانگین، میانه، انحراف معیار) و آمار استنباطی (مدل آنتروپی شانون، مدل ویکور، رگرسیون خطی و ضریب همبستگی پیرسون) استفاده شد.

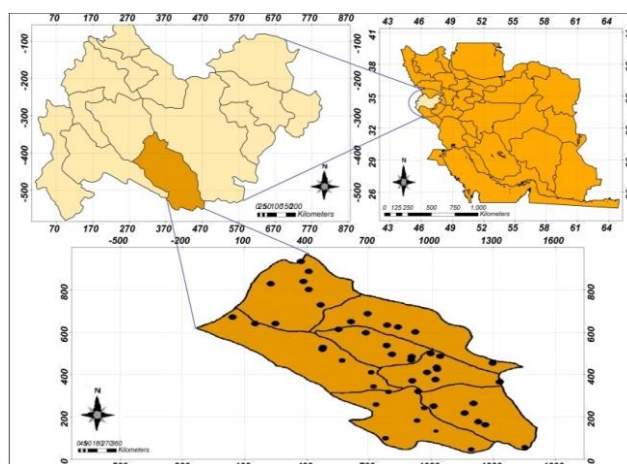
جدول ۲. میزان آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه

شاخص	اعتماد اجتماعی	انسجام اجتماعی	مشارکت اجتماعی	رفاه مادی	امنیت فردی
میزان آلفا	۰/۶۵۴	۰/۷۶۳	۰/۷۲۲	۰/۸۲۷	۰/۸۵۶
شاخص	ارتباطات و دسترسی	دسترسی آموزشی	سرمایه اجتماعی	کیفیت زندگی	
میزان آلفا	۰/۶۴۳	۰/۶۲۲	۰/۷۱۳	۰/۷۳۷	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

محدوده پژوهش

شهرستان اسلام‌آباد غرب، دومین شهر استان کرمانشاه است که وسعتی بیش از ۲۰۰۰ کیلومترمربع دارد. این شهرستان در طول جغرافیایی ۴۶ درجه و ۳۱ دقیقه و در عرض جغرافیایی ۳۴ درجه و ۶ دقیقه قرار دارد (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۴، ۲۳۵) و دارای ۲ بخش، ۷ دهستان و ۱۷۳ روستاست. براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ جمعیت این شهرستان ۱۵۱۴۷۳ نفر بود که از این تعداد، ۹۶۰۶۱ نفر شهری و ۵۵۴۱۲ نفر روستایی بودند (سرشماری عمومی نفوس و مسکن، ۱۳۹۰).

شکل ۲. محدوده مورد مطالعه

ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۴

یافته‌های توصیفی پژوهش

در پژوهش حاضر از بین ۳۹۲ نفر روستایی سرپرست خانوار پاسخ‌گو به پرسشنامه‌های توزیع‌شده، ۹۳/۱ درصد پاسخ‌دهندگان را مردان و ۶/۹ درصد را زنان تشکیل دادند. بیشترین فراوانی گروه سنی در رده ۴۰ تا ۵۰ سال با ۴۲/۶ درصد پاسخ‌گویان همراه بود. بیشترین سطح سواد روستاییان سرپرست خانوار مربوط به دوره ابتدایی با ۵۳/۱ درصد بود. بیشترین بعد خانوار پاسخ‌گویان ۲ تا ۵ نفر حدود ۵۵/۹ درصد پاسخ‌گویان را شامل می‌شد. با توجه به اطلاعات شاخص‌های در نظر گرفته‌شده برای پژوهش، پس از محاسبه و سنجش گویه‌های هر شاخص، میزان اعتماد اجتماعی مردم دارای میانگین

۳/۲۹، انسجام و همبستگی اجتماعی ۳/۴۰ و میزان مشارکت مردم ۳/۵۳ برآورد شد. درخصوص شاخص‌های کیفیت زندگی از دیدگاه سرپرستان خانوار روستایی، میانگین شاخص رفاه مادی ۳/۹۳، امنیت فردی و اجتماعی ۳/۵۷، دسترسی و ارتباطات ۳/۷۲ و میانگین شاخص آموزشی ۳/۴۸ ارزیابی شد (جدول ۳).

جدول ۳. بررسی سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی محدوده مطالعه شده از دیدگاه مردم

شاخص	اعتماد اجتماعی	انسجام اجتماعی	مشارکت اجتماعی	رفاه مادی	امنیت	ارتباطات و دسترسی	دسترسی آموزشی
کل	۳۹۲	۳۹۲	۳۹۲	۳۹۲	۳۹۲	۳۹۲	۳۹۲
میانگین	۳/۲۹	۳/۴۰	۳/۵۳	۳/۳۹	۳/۵۷	۳/۷۲	۳/۴۸
انحراف از میانگین	۰/۰۱۵	۰/۰۳۳	۰/۰۳۲	۰/۰۴۰	۰/۰۴۳	۰/۰۲۲	۰/۰۳۱
انحراف از معیار	۰/۳۱۲	۰/۶۶۱	۰/۶۳۴	۰/۸۰۵	۰/۸۵۹	۰/۴۳۹	۰/۶۲۶

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

جدول ۴. وزن متغیرهای مورد مطالعه براساس آنتروپی شانون

شاخص	وزن	شاخص	وزن	شاخص	وزن
اعتماد روستاییان به یکدیگر	۰/۰۳۱	مشارکت در طرح‌های عمرانی	۰/۰۳۳	آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات	۰/۰۳۵
میزان اعتماد مردم به مهاجران	۰/۰۳۵	کمک مالی و فکری برای انجام طرح‌ها	۰/۰۳۴	جرم و جنایت	۰/۰۳۵
میزان اعتماد مردم به مراکز خدمات‌رسانی	۰/۰۳۲	میزان مشارکت بدون دریافت دستمزد	۰/۰۳۵	امید به آینده	۰/۰۳۳
میزان اعتماد مردم به دهیاری‌ها	۰/۰۳۵	میزان ارتباط با شورای اسلامی	۰/۰۳۴	برخورداری از بیمه روستایی	۰/۰۳۰
میزان اعتماد مردم به شورای اسلامی	۰/۰۳۱	مشارکت در حفظ و سالم‌سازی محیط روستا	۰/۰۳۵	رضایت از دسترسی به خدمات	۰/۰۳۴
وفاداری به ارزش‌ها و هنجارها	۰/۰۳۵	مشارکت در تصمیم‌گیری‌های محلی	۰/۰۳۱	دسترسی به زیرساخت‌های ارتباطی	۰/۰۳۳
درگیری بین روستاییان	۰/۰۳۲	هزینه پایین زندگی	۰/۰۳۰	به‌کارگیری فناوری‌های ارتباطی	۰/۰۳۷
میزان گردهمایی و جلسات	۰/۰۳۲	درآمد و ثروت خانواده	۰/۰۳۱	دسترسی به زیرساخت‌های آموزشی	۰/۰۳۵
میزان تغییر در ارزش‌ها	۰/۰۳۳	پس‌انداز خانوارهای روستایی	۰/۰۳۴	برخورداری از امکانات آموزشی	۰/۰۳۴
میزان روابط با همسایگان	۰/۰۳۳	دسترسی به خدمات رفاهی	۰/۰۳۵	سطح آگاهی اجتماعی	۰/۰۳۲
جمع شاخص: ۳۰		جمع وزن: ۱			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

یافته‌های استنباطی پژوهش

بنابر اهداف در نظر گرفته شده در پژوهش، به‌منظور بررسی سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه، داده‌های مربوط به مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در ۴۹

روستای منطقه وارد نرم‌افزار Excel شد و سپس با استفاده از مدل آنتروپی وزن‌دهی گردید. جدول ۴ وزن مخصوص به هریک از متغیرهای پژوهش را نشان می‌دهد. همان‌گونه که پیداست هرکدام از شاخص‌های در نظر گرفته شده دارای وزن‌های متفاوتی هستند، به‌گونه‌ای که حاصل مجموع این شاخص‌ها باید برابر با ۱ باشد. بیشترین مقدار وزن مربوط به متغیر ۲۷ (سطح به‌کارگیری فناوری‌های ارتباطی) و کمترین وزن مربوط به متغیر ۲۴ (برخورداری از بیمه روستایی) است. پس از وزن‌دهی به هریک از متغیرها، با استفاده از مدل ویکور، سطح‌بندی هریک از روستاها با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از آنها انجام شد و سطح سرمایه اجتماعی به‌تفکیک هر روستا محاسبه گردید. مقدار Q بیانگر سطح هر روستا و بین صفر و یک است. هرچه عدد به صفر نزدیک‌تر باشد نشانه توسعه‌یافتگی و هرچه به یک نزدیک‌تر باشد نشانه توسعه‌نیافتگی است. در این محاسبه براساس جدول پرسکات و آلن روستاها در پنج رده تقسیم‌بندی شدند (جدول ۵).

جدول ۵. سطح‌بندی روستاهای منطقه براساس مدل پرسکات و آلن

وضعیت	بسیار خوب	خوب	متوسط	ضعیف	بسیار ضعیف
میزان سطح	۰-۰/۲	۰/۴-۰/۲	۰/۴-۰/۶	۰/۶-۰/۸	۰/۸-۱

منبع: یاری حصار، ۱۳۹۰

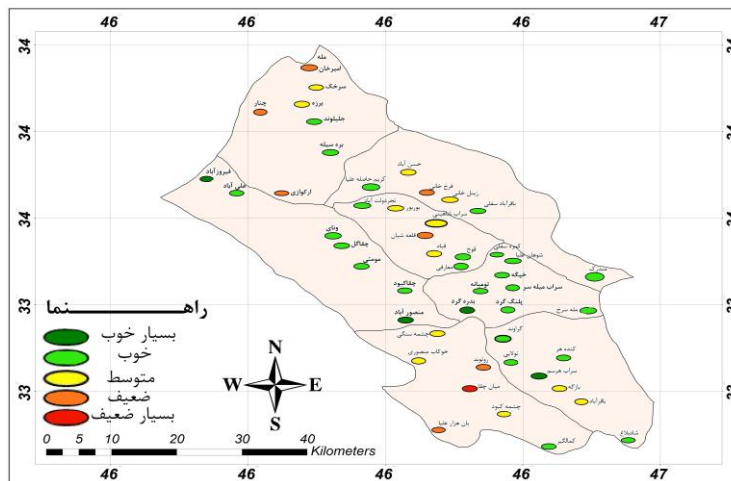
براساس یافته‌های تحقیق با توجه اطلاعات نهایی حاصل از مدل ویکور همان‌گونه که جدول ۶ نشان می‌دهد، از نظر سرمایه اجتماعی از مجموع ۴۹ روستای مطالعه‌شده، ۵ روستا در وضعیت بسیار خوب، ۱۲ روستا در وضعیت خوب، ۳۰ روستا و بیشترین تعداد در وضعیت متوسط، یک روستا در وضعیت ضعیف و یک روستا در وضعیت خیلی ضعیف قرار داشتند. مطابق جدول ۶ از نظر مؤلفه‌های کیفیت زندگی ۱۸ روستا در وضعیت بسیار خوب، ۱۰ روستا در وضعیت خوب، ۴ روستا در وضعیت متوسط، ۱۵ روستا دارای وضعیت ضعیف و در نهایت ۲ روستا در وضعیت بسیار ضعیف قرار داشتند. با توجه به یافته‌های مؤلفه سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، ۳ روستای سراب هرسم، وحدت و منصورآباد از لحاظ مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در سطح بسیار خوب قرار داشتند. نتایج جدول‌ها نشان می‌دهند که روستای میان‌چقا از لحاظ مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در سطح بسیار ضعیف قرار دارد. از لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی نیز دو روستای چنار و قلعه‌شاهین در سطح بسیار ضعیف هستند.

جدول 6. سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستاهای مطالعه شده براساس مدل ویکور

روستا	سرمایه اجتماعی		روستا	کیفیت زندگی		سرمایه اجتماعی	
	وضعیت	امتیاز Q		وضعیت	امتیاز Q	وضعیت	امتیاز Q
میان چقا	بسیار ضعیف	۱/۰۰۰	تومیانه	ضعیف	۰/۶۷۱	بسیار ضعیف	۱/۰۰۰
ارکوازی	ضعیف	۰/۶۳۰	مله امیرخان	ضعیف	۰/۶۶۷	متوسط	۰/۷۹۹
قباد	متوسط	۰/۵۸۶	قلعه شاهین	متوسط	۰/۵۶۱	بسیار ضعیف	۰/۸۰۹
بان هزارعلیا	متوسط	۰/۵۵۹	تولایی	ضعیف	۰/۶۷۲	بسیار خوب	۰/۱۶۵
سراب میله‌سر	متوسط	۰/۵۵۹	کمالگیر	بسیار خوب	۰/۱۱۶	بسیار خوب	۰/۱۱۵
مومنی	متوسط	۰/۵۵۹	پلنگ گرد	بسیار خوب	۰/۱۱۶	بسیار خوب	۰/۱۱۵
روتوند	متوسط	۰/۵۳۶	چقاکیود	ضعیف	۰/۶۹۰	بسیار خوب	۰/۱۱۵
شادبلاغ	متوسط	۰/۵۰۹	چشمه سنگی	خوب	۰/۲۱۴	ضعیف	۰/۶۶۰
تجر دولت‌آباد	متوسط	۰/۵۰۸	بره‌سیله	خوب	۰/۲۱۴	متوسط	۰/۴۲۵
باقرآباد	متوسط	۰/۵۰۱	چنار	خوب	۰/۳۴۰	بسیار ضعیف	۱/۰۰۰
خوکاب منصوری	متوسط	۰/۴۹۰	بازگه	ضعیف	۰/۶۶۶	ضعیف	۰/۶۱۰
گراوند	متوسط	۰/۴۸۳	کندهر	بسیار خوب	۰/۱۲۳	بسیار خوب	۰/۱۸۹
معارفی	متوسط	۰/۴۸۳	قوخ	بسیار خوب	۰/۱۲۳	بسیار خوب	۰/۱۸۹
مندرک	متوسط	۰/۴۷۸	شوهان علیا	بسیار خوب	۰/۰۷۶	خوب	۰/۳۳۹
ونایی	متوسط	۰/۴۷۸	چقاگل	بسیار خوب	۰/۰۹۵	خوب	۰/۳۳۹
سراب شاهینی	متوسط	۰/۴۶۴	چشمه کیود	ضعیف	۰/۶۶۲	ضعیف	۰/۶۷۲
علی‌آباد	متوسط	۰/۴۶۴	باقرآباد سفلی	بسیار خوب	۰/۰۴۲	خوب	۰/۲۳۰
حسن‌آباد	متوسط	۰/۴۴۲	فیروزآباد	ضعیف	۰/۷۲۹	بسیار خوب	۰/۰۴۶
مله‌سرخ	متوسط	۰/۴۴۲	جلیوند	خوب	۰/۲۹۵	خوب	۰/۲۳۰
سرخک	متوسط	۰/۴۴۲	کمره سفلی	ضعیف	۰/۷۲۹	خوب	۰/۲۸۷
زینل‌خانی	متوسط	۰/۴۳۱	سراب هرسم	متوسط	۰/۵۵۳	بسیار خوب	۰/۰۷۴
خپگه	متوسط	۰/۴۳۱	کریم حاصله علیا	خوب	۰/۳۲۸	بسیار خوب	۰/۰۶۳
برزه	متوسط	۰/۴۳۱	تازه‌آباد	متوسط	۰/۵۵۳	ضعیف	۰/۶۳۴
بوربور	متوسط	۰/۴۲۵	منصورآباد	ضعیف	۰/۶۵۶	بسیار خوب	۰/۰۶۳
فرخ‌خانی	متوسط	۰/۴۲۱		ضعیف	۰/۷۹۹		

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

با توجه به رتبه نهایی هر روستا که براساس میانگین سطح سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی روستا به دست آمده بود، نقشه توزیع فضایی روستاهای مورد مطالعه ترسیم شد.

شکل ۳. سطح بندی نهایی هر روستا براساس شاخص های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی
ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۴

جدول ۷. بررسی تأثیرات مؤلفه های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی با استفاده از رگرسیون خطی

متغیر	ضرایب		F	R	Adj.r ²	سطح معناداری
	غیراستاندارد	استاندارد شده				
	B	خطا B	β			
اعتماد	-۰/۱۶۰	۰/۹۵	-۰/۰۸۴	۰/۰۸۴	۰/۰۰۵	۰/۰۹۵
انسجام	۰/۶۳۴	۰/۰۳۲	۰/۷۱۱	۰/۷۱۱	۰/۵۰۴	۰/۰۰۰
مشارکت	۰/۷۲۳	۰/۰۳۰	۰/۷۷۸	۰/۷۷۸	۰/۶۰۴	۰/۰۰۰

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۴

جدول ۷ بیانگر تحلیل و میزان تأثیر مؤلفه های سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان است و مؤلفه های اصلی تأثیرگذار سرمایه اجتماعی را با استفاده از آزمون رگرسیون خطی مشخص می کند. همان گونه که پیداست پس از جایگزینی هر یک از شاخص های سرمایه اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و کیفیت زندگی به عنوان متغیر وابسته، نتایج نشان می دهند که از لحاظ تأثیرگذاری متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته، متغیر مشارکت با ضریب بتای

استاندارد ۰/۷۷۸ بیشترین تأثیر را بر کیفیت زندگی روستاییان داشته است و ۰/۶۰۴ درصد از واریانس کیفیت زندگی از طریق مؤلفه مشارکت تبیین می‌شود. متغیر انسجام و همبستگی اجتماعی با میزان بتای ۰/۷۱۱ در رتبه دوم اثرگذاری قرار دارد و ۰/۵۰۴ درصد از واریانس کیفیت زندگی از طریق این مؤلفه قابل تبیین است. متغیر اعتماد اجتماعی با میزان بتای ۰/۰۸۴ - کمترین تأثیر را در کیفیت زندگی روستاییان به‌جا گذاشته است. همچنین ۰/۰۰۵ درصد از واریانس کیفیت زندگی از طریق مؤلفه اعتماد تبیین می‌شود.

در ادامه بررسی‌های پژوهش حاضر به‌منظور مطالعه رابطه میان سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. جدول ۸ نشان می‌دهد که بین کیفیت زندگی و سرمایه اجتماعی رابطه معنادار و مثبت وجود دارد. با توجه به ضریب همبستگی به‌دست‌آمده (۰/۷۴۸) و سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ است می‌توان گفت میان دو متغیر سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی همبستگی وجود دارد و نشان‌دهنده این موضوع است که مؤلفه‌های کیفیت زندگی از سرمایه اجتماعی تأثیر می‌پذیرد.

جدول ۸. بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون

سرمایه اجتماعی	کیفیت زندگی		سرمایه اجتماعی
۱	۰/۷۴۸	ضریب همبستگی	
	۰/۰۰۱	سطح معناداری	
	۴۹	تعداد	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بهبود کیفیت زندگی برای مردم روستایی، از مهم‌ترین اهداف برنامه‌های توسعه است و شناخت عوامل مؤثر بر آن اهمیت بسیاری دارد. به‌همین دلیل در پژوهش حاضر به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان اسلام‌آباد غرب پرداخته شد. برای بررسی نقش سرمایه اجتماعی و تأثیرات آن بر کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه، در بخش سرمایه اجتماعی از سه شاخص در قالب ۱۶ نماگر و در بخش کیفیت زندگی از ۴ شاخص در قالب ۱۴ نماگر برای ۲۹ روستا استفاده شد. با توجه به آنچه از مدل ویکور استنتاج شد، از

لحاظ شاخص‌های سرمایه اجتماعی کمره سفلی، سراب هرسم، کریم حاصله و منصورآباد در سطح بسیار خوب و روستای میان چقا در وضعیت بسیار ضعیف قرار داشتند. از جمله متغیرهایی که بر وضعیت بسیار مناسب روستاها تأثیر مثبت داشتند، اعتماد مردم به دهیاری‌ها، وفاداری به ارزش‌ها و هنجارها، و مشارکت بدون دریافت دستمزد است. مردم این روستاها در حفظ و سالم‌سازی محیط روستا نیز مشارکت بیشتری داشتند. متغیرهایی که بر وضعیت نامناسب و وضعیت روستای ذکرشده تأثیر بیشتری داشتند، بی‌اعتمادی به مراکز خدمات‌رسانی، عدم مشارکت مناسب در گردهمایی‌ها و جلسات و درگیری بین روستاییان چشمگیرتر از سایر موارد بوده است. در مورد متغیرهای کیفیت زندگی، ۱۸ روستا در وضعیت بسیار خوب قرار داشتند که از جمله متغیرهای مؤثر بر آن، دسترسی مناسب به زیرساخت‌های آموزشی و رفاهی، فناوری‌های ارتباطی، و پس‌انداز خانوار است. در این روستاها امنیت فردی و اجتماعی از جمله میزان جرم و جنایت و آسیب‌پذیری در برابر مخاطرات در سطح پایین قرار داشت. روستاهای قلعه‌شاهین و چنار به علت هزینه‌های بالای زندگی و برخوردار نبودن از امکانات آموزشی در وضعیت خیلی ضعیف قرار داشتند. نتایج رگرسیون خطی از نظر آماری معنادار است. متغیر اعتماد ۰/۰۰۵، متغیر انسجام ۰/۵۰۴ و متغیر مشارکت ۰/۶۰۴ تغییر در متغیر وابسته رضایت از کیفیت زندگی را تبیین می‌کنند و نشان می‌دهند که از بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، مؤلفه مشارکت بیشترین و اعتماد کمترین تأثیر را بر کیفیت زندگی روستاییان دارد. نتایج ضریب همبستگی پیرسون بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه است.

سرمایه اجتماعی با ایجاد هماهنگی و برقراری ارتباط میان انواع سرمایه‌های مادی و انسانی، شبکه‌ای از روابط مبتنی بر اعتماد متقابل و مشارکت میان افراد را در جهت دستیابی به کیفیت زندگی مطلوب‌تر فراهم می‌کند. هنگامی که کیفیت زندگی روستاییان بالا می‌رود، سرمایه‌هایشان را به اشتراک می‌گذارند و متقابلاً سرمایه اجتماعی افزایش می‌یابد. افزون بر این، شاخص‌های سرمایه اجتماعی در ارتباط متقابل و مکمل با کیفیت زندگی در نواحی روستایی قرار دارند. به نظر می‌رسد که سرمایه اجتماعی پیش‌بینی‌کننده خوبی برای تبیین و بررسی

سطح کیفیت زندگی در مناطق روستایی است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده و برای رسیدن به وضعیت مطلوب کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه و ارتقای شاخص‌های کیفیت زندگی، در ادامه راهکارهایی ارائه می‌شود.

- با توجه به نتایج پژوهش در بخش سطح‌بندی روستاها از لحاظ شاخص‌های سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی می‌توان دریافت روستاهایی که از نظر سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در وضعیت خوب و خیلی خوب قرار داشتند، میزان کیفیت زندگی آنها نیز در همان سطوح بود. بنابراین پیشنهاد می‌شود در روستاهایی که سطح شاخص‌های کیفیت زندگی در آنها پایین است، مسئولان با آگاه‌سازی مردم و مشارکت آنها در امور اجرایی به تقویت شاخص‌ها و نماگرهای سرمایه اجتماعی در جهت ارتقای کیفیت زندگی در این روستاها بپردازد.

- با توجه به اینکه میزان تحصیلات اکثر سرپرستان خانوار در سطوح پایین قرار داشت، پیشنهاد می‌شود مسئولان با ایجاد دوره‌های آموزشی و فرهنگی، ایجاد کتابخانه و اقدامات دیگر به افزایش آگاهی و آموزش روستاییان بپردازند، زیرا افزایش آگاهی روستاییان سبب بهبود کیفیت زندگی آنها نیز می‌شود.

- اعتماد اجتماعی جزء اصلی و هسته مرکزی سرمایه اجتماعی است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده و پایین بودن اعتماد اجتماعی بین روستاییان، با ایجاد و برگزاری فعالیت‌های گروهی از سوی شوراهای دهیاری‌ها و مشارکت بیشتر روستاییان می‌توان به تقویت اعتماد بین آنها و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی آنها پرداخت.

- ارتقای سطح برخورداری از خدمات آموزشی - بهداشتی و ارتباطی با توجه به مشکلات دسترسی به امکانات زیربنایی منطقه.

منابع

احمدوند، مصطفی؛ هدایتی‌نیا، سعید و عبدالهی، خسرو، ۱۳۹۱، بررسی تأثیر رفاه و سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویراحمد، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره دوم، صص. ۸۹-۱۱۲.

- افراخته، حسن؛ عزیزی، اصغر و مهرعلی تبار فیروزجایی، مرتضی، ۱۳۹۳، نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه روستایی دهستان چهاردانگه، تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال ۱۴، شماره ۳۴، صص. ۲۷-۴۵.
- براتی، ناصر و یزدان پناه شاه‌آبادی، محمدرضا، ۱۳۹۰، بررسی ارتباط مفهومی سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در محیط شهری، نمونه موردی پردیس، جامعه پژوهی فرهنگی، سال ۲، شماره ۱، صص. ۲۵-۴۹.
- توکلی، مرتضی؛ دهقانی، کیومرث و زارعی، رضا، ۱۳۹۰، تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان ممسنی، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴، صص. ۴۱-۵۱.
- خوش‌فر، غلامرضا؛ خواجه‌شکوهی، علیرضا؛ کرمی، شهاب و بارگاهی، رضا، ۱۳۹۲، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در نواحی شهری گرگان، آمایش جغرافیایی فضا، سال سوم، شماره نهم، صص. ۱۷۸-۱۵۱.
- دادورخانی، فضیله؛ ملکان، احمد؛ عزمی، آئیژ و احمدی، راشد، ۱۳۹۲، مطالعه تطبیقی تأثیر سرمایه اجتماعی بر ارتقای توسعه روستایی، مطالعه موردی: دهستان گودین شهرستان کنگاور، برنامه‌ریزی فضایی، سال ۳، شماره ۱۰، صص. ۱۲۵-۱۴۴.
- رضوانی، محمدرضا؛ منصوریان، حسین و احمدی، فاطمه، ۱۳۸۸، ارتقای روستا به شهر و نقش آن در بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی، مطالعه موردی شهرهای فیروزآباد و صاحب در استان‌های لرستان و کردستان، پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۱، صص. ۳۳-۶۵.
- سالنامه آماری سال ۱۳۹۰، استان کرمانشاه، مرکز آمار ایران.
- غیاثوند، الهام، ۱۳۸۸، تأثیر سرمایه اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵.
- فراهانی، حسین؛ عبدلی، سمیه و چراغی، مهدی، ۱۳۹۱، ارزیابی اثرات سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی با تأکید بر کیفیت زندگی، مطالعه موردی: دهستان مشهد، میقان شهرستان اراک، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال دوم، شماره ۸، صص. ۶۷-۷۸.
- فرجی سبکیار، حسنعلی؛ رضایی، حجت و غلامی، علی، ۱۳۹۴، سطح‌بندی سکونتگاه‌های روستایی با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، مطالعه موردی: دهستان تیرجرد شهرستان ابرکوه، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۵، شماره ۱۸، صص. ۱۰۱-۱۱۶.
- ماجدی، سیدمسعود و لهسایی‌زاده، عبدالعلی، ۱۳۸۵، بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی؛ مطالعه موردی در روستاهای استان فارس، روستا و توسعه، سال ۹، شماره ۴، صص. ۹۱-۱۳۵.

نظم‌فر، حسین؛ باختر، سهیلا و علوی، سعیده، ۱۳۹۴، رتبه‌بندی سطوح توسعه‌یافتگی مناطق روستایی، مطالعه موردی دهستان‌های استان کرمانشاه، جغرافیا و مطالعات محیطی، سال ۴، شماره ۱۴، صص. ۱۸۱-۱۹۲.

یاری حصار، ارسطو؛ بدری، سیدعلی؛ فرجی سبکیار، حسنعلی، ۱۳۹۰، سنجش و ارزیابی پایداری حوزه روستایی کلان‌شهر تهران، پژوهش‌های روستایی، شماره چهارم، صص. ۸۹-۱۲۲.

Abdul-Hakim, R., Bdul-Razak, N.A. & Ismail, R., 2010, **Does social capital reduce poverty? A case study of rural households in Terengganu, Malaysia**, European journal of social sciences, Vol. 14, No. 4, PP. 556-566.

Anchorena, J. & Anjos, F., 2008, **Social Ties and Economic Development**, working paper. Available on: <http://ssrn.Com>.

Costanza, R., 2007, **Quality of Life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being**, Ecological Economics, 61, PP. 2-3.

Dajian & Peter, 2006, **2010 World Expo and Urban Life Quality in Shanghai in Terms of Sustainable Development Chinese**, Journal of Population, Resources and Environment, Vol. 4, No.1.

Das, D., 2008, **Urban Quality of life: A Case Study of Guwahati**, Social Indicators Research, 88.

Dima, A.B., 2010, **Some Aspects Regarding the Necessity of Implementing the Agricultural Land Consolidation Projects in Romania**, Research Journal of Agricultural Science, 42 (3), PP. 432-437.

Epley, R. Donald & Menon, Mohan, 2008, **A Method of Assembling Cross Sectional Indicators into a Community Quality of Life**, Social Indicators Research, 88.

Huang J., Brink M.V.D., Groot W., 2009, **A Meta Analysis of the Effect of Education on Social Capital**, Economics of education review, No. 28, PP. 464-454.

Nillson, J. et al., 2006, **Social Capital and Quality of Life in the Old Age**, Journal of Aging and Health, 18(3), PP. 434-419.

Pacione, M., 2003, **Urban Environmental Quality and Human Well-being, a Social Geographical Perspective**, Landscape and urban planning, Vol. 65, No. 1-2, PP. 19-30.

Pukeliene, V & Viktorija S., 2011, **Quality of Life Concepts, Measurement and Challenges**, Sisteminiai Tyrimai.

Rahman, Tauhidur et al., 2011, **Measuring Quality of Life across Countries: A multiple indicators and multiple causes approach**, The Journal of Socio-

Economics, 40, PP. 43–52.

Rana, M., 2009, **Impact of Health Education on Health-related Quality of Life among Elderly Persons: Results from a community-based intervention study in rural Bangladesh**, Health Promotion International, Vol. 24, No. 1.

Robinson, L.J., Schmid, A.A. & Siles, M.E., 2002, **Is Social Capital Really a Capital?**, Review of Social Economy, Vol. 9, No. 1.

Schmit, R., 2002, **Considering Social Capital in Quality of Life Assessment: Concept and measurement**, Social Indicators Research, 58, PP. 403-428.

World Bank, 2004, **The World Bank and the Copenhagen Declaration: Ten Years after**, Social Development Department and Environmentally and Socially Sustainable Development.